

ŠTUDENTI IZ SLOVENSKIH DEŽEL NA DUNAJSKI UNIVERZI V POZNEM SREDNJEM VEKU (1365—1518)

ANTON OZINGER

Matrike so zelo bogat vir univerze. S svojim popisom rektorjev, dekanov, profesorjev in študentov predstavljajo izjemen spomenik teh institucij. Razen tega so univerzitetne matrike prebogati vir za zgodovino duhovne kulture, vzgoje in pouka ter so neizčrpen vir za genealogijo in za zgodovino posameznih oseb (biografsko obdelavo).

Zategadelj so evropske univerze že od začetka 19. stol. začele izdajati svoje matrike, tako med drugimi: Edinburgh 1806, Praga 1834, Padova 1841, Paris 1894, Oxford 1891, Cambridge 1900, München 1906, Paderborn 1931 ...¹

Dunajska univerza, ki jo je 12. marca 1365 osnoval vojvoda Rudolf IV., je najstarejša še obstoječa univerza na področju nemškega jezikovnega prostora. Začeni od leta 1377 do danes ima nepretrgan register. Vse do leta 1956 so bile njene matrike z izjemo ogrske nacije neobjavljene, čeprav so se poskusi objavljanja začeli že sredi prejšnjega stoletja.² Doslej so izšli 4 zvezki, ki zajemajo čas do leta 1690.

Vpisi v matrike se omejujejo na bistvene podatke, in sicer: ime,³ rojstni kraj⁴ in vpisno takso. V nekaterih primerih so tudi dodatne označbe po akademski stopnji, o fakultetni pripadnosti,⁵ o stanu ali poklicu študenta, zlasti pa sorodstvena stopnja z dostojanstveniki znotraj ali zunaj univerze.⁶ Tu in tam se najde tudi datum vpisa glede na vladajočega rektorja ali glede na praznik svetnika pa tudi uspehi pri študiju, poznejša kariera in še nekatere druge zaznambe. Študentje imajo od konca 14. stoletja, ko se pojavijo družinski priimki, le-te vpisane, izjema so včasih Madžari. Rojstni kraj je mnogokrat označen s pripadajočo škofijo. Včasih je rojstni kraj bolj natančno določen s pripombo prope, supra, circa ...

Skupno število vpisanih študentov od 24. junija 1377 pa do zimskega semestra 1450 znaša 19.526. Temu je treba prišteti 291 študentov vpisanih pred 24. junijem 1377. Število vpisanih niha. Posebno visoko je v letih 1411 do 1415, in sicer 2030 slušateljev z letnim povprečjem 406, največje število pa je bilo 710 slušateljev. Po začasnem vpadu sledi v letih 1446—1450 ponovno visok vpis z 2760 vpisi in s tem visoko letno povprečje 920 slušateljev.

Pri ugotavljanju porekla študentov nam pomagajo akademske nacije.^{6a} Po ustanovit-

venem pismu vojvode Albrehta so pripadali študentje iz avstrijskih in sosednjih dežel (oglejski patriarhat, Furlanija, Italija), sploh dežele z one strani Alp, gledano z Dunaja, k avstrijski naciji, ki ji je po pravilu šlo prvo mesto. Na drugem mestu je bila renska nacija, ki so jo sestavljali študentje iz Porrenja, Bavarske, Švabske, Alzacije, Frankonije, Hessenske in iz zahodnih in južnih dežel ter držav, ki mejijo na te dežele. Madžari, Čehi, Poljaki, Moravani in vsi drugi Slovani, vključno južni Slovani, pa tudi Grki so sestavljali tretjo, to je ogrsko nacijo — *natio Ungarorum*. K četrti, to je saksonski naciji — *Saxones seu natio saxonica* — so spadali študentje iz Saške, Westfalije, Pomeranske Frizije, Thüringije, Meissenške, Brandenburga, Prusije, Litve, Latiške in študentje iz prekomorskih kraljestev Anglije, Irske, Škotske, Švedske, Norveške in Danske.

Porazdelitev oziroma opredelitev po nacijah ni vedno striktno izvedena. Tako najdemo nekaj avstrijskih študentov, ki so podložniki bavarskih škofij in samostanov, med rensko nacijo. Podobno najdemo med rensko nacijo Tirolce. V času razpona Celjanov sredi 15. stoletja se študentje iz Celja opredeljujejo za ogrsko nacijo.⁷

Tudi vpisana taksa je velikega pomena, da si ustvarimo sliko o socialnem statusu študentov in da dobimo lepo podobo o finančni situaciji univerze. Taksa se je zaračunala po socialnem in materialnem statusu vpisanega. V skrajno liberalnem zgodnjem obdobju je univerza tolerirala odlog plačila⁸ ali zmanjšanje⁹ ali pa je takso spregledala revnim¹⁰ študentom in tistim iz beraških oziroma mendikantskih redov.¹¹ Razen teh so bili profesorji, njihovi otroci kakor tudi krvni sorodniki povsem oproščeni plačevanja vpisnine. V posebnih primerih je takso namesto vpisanega poravnal nekdo drug¹² ali pa jamčil za plačilo.¹³ Normalna taksa je znašala 2 groša, socialno višje stoječi slušatelji, majhni plemiči in bakalavriji so plačevali 4 groše, magister tuje univerze ali višji cerkveni dostojanstvenik pa je plačal 1 ali več guldnov. Na ta način je v letih 1377—1413 plačalo vpisno takso 6579 študentov, 4000 študentov je plačalo normalno takso 2 groša, 710 je plačalo 4 groše ali več, 14 študentov je plačalo 1 ali več goldinarjev. 124 študentov je plačalo manj kot 2 groša, 1629 pa sploh ni plačalo nič. Takemu stanju je

napravil konec sklep konzistorija dne 3. oktobra 1413, ki je stopil v veljavo z letnim semestrom 1414. Po tem sklepu je plačal škof ali vojvoda 3 goldinarje, grof ali prošt stolne cerkve 2 goldinarja, opat samostana ali navadni plemič 1 goldinar . . .

V celoti vzeto se je dunajska univerza v 14. in 15. stol. odlikovala po socialnem čutu. Več kot četrtina (5143) od 19.817 vpisanih študentov ni plačala nič. 2963 študentov je uživalo znaten popust. Glede na to dejstvo in glede na zelo majhno število zares bogatih slušateljev (172) govorjenje o »privilegiju izobrazbe za bogate« vsaj za zgodnje obdobje univerze ne drži. Isti red je ostal v veljavi tudi po letu 1450. Od 29.018 študentov, ki so študirali v letih 1450—1518, je 1166 študentov plačalo več kot normalno takso, 4733 manj, kot je bila predpisana normalna taksa, 2380 jih je bilo povsem oproščenih, ostali pa so plačali normalno takso. Približno od leta 1480 upada število »pauperes« in tudi takih, ki so bili delno oproščeni plačanja takse.

Študentje s slovenskega etničnega ozemlja so na Dunaju plačevali takole: od skupaj 2271 študentov jih je v letih 1377—1450 plačalo več kot normalno takso le 7, v letih 1450—1518 pa 64 študentov, kar skupaj znaša 71 študentov. Normalno takso je v letih 1377—1450 plačalo 180, v letih 1450—1518 pa 1278 študentov, kar znaša 1454 študentov skupaj. Manj kot normalno takso je v letih 1377—1450 plačalo 252, v letih 1450—1518 pa 141 študentov. Popolnoma je bilo oproščenih plačanja takse v letih 1377 do 1450 196 študentov, v letih 1450—1518 pa 96 študentov, kar da skupaj 291 študentov. Revnih študentov iz slovenskih dežel, ki so vpisani v pripombo *pauper*, je v zgodnjem obdobju relativno veliko. Po letu 1413, ko se je uveljavljal princip polnega plačevanja, jih je vedno manj in proti koncu 15. stol. skoraj popolnoma izginejo. Za 62 študentov ni mogoče ugotoviti, kateri kategoriji pripadajo, ker zanje ni vpisano nič. Vseh študentov, ki niso nič plačali ali pa so uživali popust, je 684, kar je skoraj $\frac{1}{3}$ vseh slovenskih študentov na dunajski univerzi.

Po letu 1377, ko se dunajska univerza vedno bolj uveljavlja, so domala vse slovenske dežele z izjemo Prekmurja in Goriške v rokah Habsburžanov (kot deželnih knezov. Ob koncu 14. stol. si pridobijo Trst in se utrdijo v vzhodni Istri s središčem v Pazinu. Vzpon celjskih grofov in njihova kneževina je le epizoda, ki ni bistveno vplivala na povezanost slovenskih dežel s Habsburžani. To je eden izmed stimulansov, da se študenti usmerjajo na Dunaj. Bolj kakor politična pri-

padnost je vplival geografski faktor, to je, oddaljenost univerze. Kakor so Korošče, Štajerce in Kranjce privlačili Dunaj, Praga pozneje še druge, zlasti nemške univerze, tako so privlačile Primorce italijanske univerze, ki so v tem času zelo slovele, kot Padova, Ferrara, Bologna in druge. Iz tega ne smemo sklepati, da so slovenski študenti hodili le na te univerze. Uspešno bi jih iskali po domala vseh nemiških univerzah.¹⁴ Našli bi jih tudi na univerzah v južni Italiji, Franciji, zlasti na Sorboni v Parizu in še dlje, v Skandinaviji, Angliji in Španiji.

Popolnoma gotovo je, da vseh 2271 študentov, ki so se v tem obdobju vpisali na dunajsko univerzo, ni končalo svoj študij: za nekatere vemo, da so bili izključeni, drugi so prekinili študij zaradi neuspeha, revščine, bolezni itd. Koliko jih je študij končalo, iz matrik ne vemo. Za raziskovanje te vrste bi morali pritegniti nove vire. Del študentov iz slovenskih dežel pa je svoje študije uspešno zaključil. Še več! Nekateri so na Dunaju ali pa drugod dosegli akademske stopnje. Ostali so bodisi na Dunaju ali drugod po Evropi. Nekateri so se pa vrnili in s svojim znanjem vplivali na dogajanje doma. Prav zaradi mobilnosti študentov in profesorjev v srednjem veku razumemo relativno hitro širjenje idej, zlasti humanizma in pozneje reformacije. Omeniti moramo vsaj nekatere:

Briccius Preprosst de Cilia je važen predstavnik humanizma v drugi polovici 15. stol. Študiral je na Dunaju.¹⁵ Trikrat je bil *Rector magnificus* (1480, 1491, 1497), osemkrat pa *Decanus spectabilis* dunajske univerze. Ugledni profesor in kanonik je umrl na Dunaju 29. novembra 1505.

Bernhardus Perger de Steinz, iz Štajerske, že na meji etničnega ozemlja, je bil znan humanistični filolog. Sestavil je latinsko gramatiko, ki je od leta 1500 dalje doživela številne izdaje. Nacionalna biblioteka na Dunaju hrani Pergerjev pogrebni govor, ki ga je imel kot rektor mestne šole sv. Štefana v istoimenski cerkvi, proslavljajoč cesarja Friderika III.¹⁶

Georgius Tannstetter de Rain, profesor na Dunaju, je bil večkrat izvoljen za rektorja, prvič 1512, pozneje še večkrat. Predaval je tudi v Parizu.¹⁷ Ni študiral na Dunaju.

Michael Falconis, plebanus de Tyfer, je manj znan. Iz njegovega priimka Falconis (sokol) ne moremo sklepati, od kod je bil doma. Rektor je bil leta 1419.¹⁸

Tomaž Prelokar (Thomas Prelager de Cilia) profesor dekan, pozneje kancler dunajske univerze, je bil od leta 1468 vzgojitelj cesarjeviča Maksimilijana I (1492—1519). Učil naj

bi ga poleg drugega tudi slovenščine. Umrli je kot škof v Costanzi 20. aprila 1491.¹⁹ Na Dunaju je vpisan leta 1446.²⁰

Matija Hvale (M. Quale) iz Vač je bil profesor na artistični fakulteti in leta 1510 dekan.²¹

Najbolj slavna sta velika potopisca 16. stol. B. Kuripešič iz Gornjega grada,²² ki je popisal svoje potovanje preko Balkana v Turčijo v tridesetih letih 16. stoletja, in Žiga Herberstein iz Vipave,²³ ki je v obliki spominov opisal dvoje bivanje v Moskvi. Andreas Perlach de Witzsheim (Svečina?) je bil znan dunajski matematik, ki se leta 1550 omenja kot rektor dunajske univerze.

Bolj ali manj samo po imenu poznamo Andreja iz Ljubljane (Andreas de Laybaco),²⁴ ki je leta 1431 na Dunaju profesor artium liberalium in Jurija iz Kranja (Georgius Florianus de Chranburga),²⁵ ki je bil leta 1448 profesor artium liberalium na Dunaju.²⁶

V cerkveni zgodovini so pomembni Jurij Slatkonja, prošt v Novem mestu in Ljubljani, škof v Pičnu in naposled na Dunaju,²⁷ Achacius Sebriacher de Schachleck, tržaški škof,²⁸ Petrus Seepacher de Krannburga, ljubljanski škof, znan po svoji dejavnosti, oziroma nedejavnosti v dobi reformacije (1558—1568),²⁹ Leonardus Gaemniczer, prvi ljubljanski prošt,³⁰ Paulus Steyner de Laybaco, prošt na Dunaju,³¹ Wolfgangus Lynzer de Sancto Vito, melški prošta,³² Michael Veller Gottsee, ljubljanski kanonik,³³ Peter Topoltz,³⁴ župnik v Slovenskih Konjicah in arhidiacon savinjski, ki 1397 izdaja neko listino cerkvi v Radečah,³⁵ Jacobus de Krainburga³⁶ je podpisan kot tajnik baselskega koncila na listini, s katero se imenuje pičenski škof Martin za generalnega vikarja oglejskega patriarhata,³⁷ Viljem Polc³⁸ je leta 1443 tajnik baselskega patriarha Aleksandra Ziemowitskega, pozneje pa župnik v Vipavi,³⁹ Lenart Seydel iz Kamnika,⁴⁰ župnik v Dobu pri Ljubljani, vikar v Kamniku in arhidiacon gorenjski v letih 1479—1483 ter drugič v letih 1492—1499,⁴¹ Avguštin Pregel,⁴² rojen v Laškem trgu, tajnik ljubljanskega škofa Krištofa Rauberja (1493—1536), ki je slovel kot starinoslovec in izdal kodeks rimskih napisov.⁴³

Iz navedenega vidimo, da so številčna gibanja študentov iz slovenskih dežel bila odvisna od več faktorjev: bolj zgodnje ali poznejše časovno obdobje, državno-politična pripadnost, oddaljenost od univerze in nič manj vojne, socialni ali verski nemiri ter naravne katastrofe, zlasti kuga. Od vseh 45.534 vpisanih študentov na dunajski univerzi jih je s slovenskega etničnega ozemlja 2271 v ob-

dobju 1365—1518, kar znaša približno 6%. To je ugodno glede na provenienco študentov in velikost slovenskega etničnega ozemlja, ker je Dunaj le eden izmed centrov, ki so v srednjem veku privlačili naše ljudi. Številni študenti na Dunaju so študije dokončali. Nekateri so imeli pomembne službe ali časti. Iz prej povedanega vidimo, da so se nekateri tudi vrnili v svojo domovino ter tu posredovali pridobljeno znanje in izkušnje. Nekateri, za katere ne vemo števila, svojega študija niso uspešno končali. Iskali so si razne zaposlitve. Pot jih je vodila na gradove, v trge in mesta, kjer so delovali kot pisarji ali nižji uradniki. Tudi carine in mitnice, ki so v tej dobi številne in se hitro množile, so mogle zaposliti take študente. Ta ali oni se je lotil tudi poučevanja na šoli, bodisi mestni ali župnijski. Nekateri so se potikali od univerze do univerze kot večni študenti, živeč od pavprezima, to je, posebne oblike beračenja, ki sicer v srednjem veku ni veljalo za sramotno.

O nacionalni pripadnosti študentov s slovenskega etničnega ozemlja, po kateri se sicer niso opredeljevali in ni v tem času nikogar zanimala, še manj pa motila, ne moremo sklepati ničesar. Slovenske imenujemo te študente zato, ker so z ozemlja, ki pripada Slovincem po izoblikovanju njihove nacionalne zavesti.

Po označbah rojstnega kraja se zdi, da so vsi študentje iz mest in trgov. Ker so prebivalci podeželja navajali kot rojstni kraj najbližje mesto, kar je včasih explicite rečeno z *ad, circa, prope...*, je gotovo, da je vsaj del študentov prihajal s podeželja.

Znaten del meščanskih sinov je pripadal obrtniškim poklicem. Navajajo se (v posebnem genitivu kar pomeni sin): *fabri sartoris, sutoris pellificis, carpentarii...* bolj redko pa *aurifabri, scribe, iudicis*. Zastopani pa so še drugi poklici in kmečki sinovi z značilnimi vzdevki — priimki, ki sicer prav v tem času nastopajo: Pawr, Pewr, Peur, Perger, Dorfer in njihovih sestavljenkah.

Pismenost in izobrazba sta bili v srednjem veku dostopni relativno znatnemu številu ljudi. Slovenske dežele niso bistveno zaostajale niti za nemškimi, niti za italijanskimi. Torvrstno raziskovanje, ki bi ga razširili na druge univerze srednje Evrope, bi to trditev ne samo potrdilo, ampak tudi dopolnilo, razširilo in obogatilo. Nepismenost in nerazsvetljenost, ki se pogosto pripisuje srednjemu veku, se ne more in ne sme pripisovati vsaj poznemu srednjemu veku, kar velja za slovensko etnično ozemlje v tem obdobju.

OPOMBE

1. Matrikel der Universität Wien, 1956. Vorwort str. VII. — 2. Matrikel der Universität Wien (krajšano: MdUW), str. VII—IX. — 3. V starejšem obdobju se družinsko ime ali priimek ne navaja, ker navadno sploh ne obstoji. Kot predhodniki priimka se navajajo nekateri vzdevki zraven rojstnega kraja kot *dictus in natus*. Prim. MdUW 1378, 1380. — 4. Ta se praviloma poudarja s krajem rojstva. Pogoste oznake so po pripadnosti škofijam. Študenti z Dunaja so označeni kar *filius loci* ali *filius civitatis*. — 5. Glede na to, da so le študentje prava in teologije — *students in iure*, *studens theologiae* — v starejšem obdobju posebej navedeni, se domneva, da je večina študentov bila vpisana na artistski fakulteti. — 6. Oznake za take sorodnike so *fratuelis*, *avunculus*, *filius*, *cognatus rectoris*, *episcopi*... — 6a. Akademске nacije — *nationes academiae* — katerim so na čelu prokuratorji, so urejale nekatere študijske zadeve, zlasti pa zasebne, glede stanovanja, prehrane idr. — 7. Prim. MdUW 1452. — 8. To je v matrikah označeno z besedami: *dabit in mense* ali *promisit ad 14 dies* ali *promisit ad festum sancti X*. Lahko pa tudi *residuum teneatur* ali *obligatur*. Ko je obljubljena vsota poravnana, se dostavi *datur*. — 9. Prim. MdUW 1424/II. Rh. 29:... *dedit grossum solum ob inopiam*. — 10. V tem primeru je zelo pogosta oznaka *pauper* ali skrajšano *p*. Včasih pa: *non dedit quia non habuit* /prim. MdUW 1397/I. Rh. 45/ in *nihil ex licencia rectoris*/prim. MdUW 1383/II. 15. — 11. V tem primeru je oznaka *nihil*. — 12. Označeno je *solvit pro eo*. Prim. MdUW 1403/II. RH. 25. — 13. Označeno je *pro omnibus istis solvendis obligavit se...* ali *fideiussit pro eis* in podobno. Prim. MdUW 1390/I. A. 11 in 12. — 14. P. pl. Radics, IMK 9, 1899, str. 24—27. — 15. 1457/I. A. — 16. E. Tomek, Kirchengeschichte

Österreichs, Tyrolia Verlag II, str. 62. — 17. F. Zwitter, Višje šolstvo na Slovenskem do leta 1918 / Zbornik, 50 let slovenske univerze v Ljubljani 1919—1969, Ljubljana, str. — 18. I. Orožen, Das Bistum und die Diözese Lavant, Das Dekanat Tüffer, Graz 1881, str. 120. — 19. J. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci v 15. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije, Ljubljana 1908, str. 83. — 20. 1446/I. A. — Thomas Prelager de Cilia... 3 gr. — 21. Slovenski biografski leksikon (SBL), str. 611. Na Dunaju je vpisan leta 1491: Mathias Zhuala de Watsch... 4 gr. (MdUW 1491/I. A.). — 22. SBL, str. 594. — 23. SBL, str. 313 do 315. — 24. MdUW 1418/19/I. A. — Andreas de Laybaco... p. — 25. MdUW 1430/I. A. — Georgius Floriani de Chrainburga. — 26. J. Gruden, n. d. str. 83. — 27. MdUW 1475/I. A. — Georgius Flakana de Lewbaco... 4 gr. — 28. MdUW 1466/I. A. — Achacius Sebriacher de Sachlleck... 4 sol. den. — 29. MdUW 1512/I. A. — Petrus Sepacher de Krannburga... 4 gr. — 30. MdUW 1466/II. A. — Dom. Leonardus Gaemiczer prepositus Labacensis... 2 flor. — 31. MdUW 1501/I. A. — Paulus Stayner de Laybaco... 4 gr. — 32. MdUW 1490/II. A. — Wolfgangus Lynczer de Sancto Vito... 4 gr. — 33. MdUW 1486/II. A. — Michael Veller Gottsee... 4 gr. — 34. MdUW 1378. circa 1. November — Petrus dictus Duopolt Aquilegiensis diocesis... 4 gr. dat. — 35. I. Orožen, Das Bistum und die Diözese Lavant III, Celje, 1880, str. 17. — 36. MdUW 1425/I. A. — Jacobus de Krainburga... 4 gr. — 37. J. Gruden, n. d. str. 20. — 38. MdUW 1436/I. A. — Wilhelmus Polcz de Carniola... 5 gr. — 39. J. Gruden, n. d. str. 15. — 40. MdUW 1468/I. A. — Leonardus Seydel de Stain de Karniola... 4 gr. — 41. J. Gruden, n. d. str. 76; B. Otorepec, Kamniški meščani, Kamniški zbornik 1956, str. 81. — 42. MdUW 1496/I. A. — Aug/ustin/ us Pregel de Tiber. — 43. J. Gruden, n. d. str. 114.

GOSPOŠČINA PUHENŠTANJ PRI DRAVOGRADU DO OKOLI LETA 1600

JOZE MLINARIČ

Ni zgolj naključje, da so tam, kjer podajata Mislinja in Meža reki Dravi roke, in tam, kjer so prisojne vzpetine redile bojevitega Kelta in so se zeleni gorski vrhovi čudili podietnemu Rimljanu, v srednjem veku vzniknile iz skalnatih tal mogočne trdnjave in se je posvetna in duhovna gosposka trudila pridobiti si tod zemljo in oblast. Na tistem delu slovenske zemlje so se križali interesi zlasti Spanheimov, oglejske cerkve in deželnih knezov ter njihovih vazalov. Ta svet pa je postal pomemben in je bil iztrgan

iz teme zgodovine šele v poznem srednjem veku z ustanovitvijo benediktinske opatije v Št. Pavlu v Labotski dolini na Koroškem leta 1091.¹ Z darovnicami s katerimi so velikaši samostanu poklanjali zemljo in pravice, s potrditvenimi, kupoprodajami in zamenjalnimi listinami, ki so zadevale šentpavelsko cerkev, so namreč vznikala tudi imena krajev, voda in gora. Ob vodnih in kopenskih poteh tega območja, ki so vodile iz Koroške v Mislinjsko in Dravsko dolino, se je na začetku poznega srednjega veka razvilo dvoje po-